

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 25

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ, 25 (1991)

Η Καταγωγή του δημοτικού τραγουδιού

Μ.Μ. Παπαϊωάννου

doi: [10.12681/prch.36901](https://doi.org/10.12681/prch.36901)

Copyright © 2024, Μ.Μ. Παπαϊωάννου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαϊωάννου Μ. (2024). Η Καταγωγή του δημοτικού τραγουδιού: σε αναζήτηση των απαρχών της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (25), 111-127. <https://doi.org/10.12681/prch.36901>

Η καταγωγή του δημοτικού τραγουδιού σε αναζήτηση των απαρχών της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας

του Μ. Μ. Παπαϊωάννου
κριτικού λογοτεχνίας

Μπροστά στον ιστορικό που αποφασίζει να γράψει ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας οθρώνεται το ερώτημα: Πότε αρχίζει η ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας; Αλλά και ο αναγνώστης που παίρνει να διαβάσει μια οποιαδήποτε ιστορία της σύγχρονης λογοτεχνίας μας, απ' αυτές που έχουν γραφεί, βρίσκεται μπροστά σ' αυτό το ερώτημα.

Η απάντηση απασχόλησε όλους τους ιστορικούς, τους μεσαιωδίφες, τους λαογράφους, τους μελετητές γενικά της λογοτεχνίας μας. Από την αναφορά αυτή δεν θα έπρεπε να παραλείψουμε και τους ιστορικούς της νεοελληνικής πολιτικής ιστορίας, γιατί και αυτοί βρίσκονται σε αναζήτηση των απαρχών της εθνικής μας ιστορίας. Τα αποτελέσματα των ίδιων μόχθων φαίνονται ανάγλυφα στο παρακάτω απόσπασμα από τη "Σύντομη ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας" του Γ. Καλαμαπανού, που προορίζονται για τα σχολεία (1950):

«Οι διάφοροι ιστορικοί της λογοτεχνίας μας διαφωνούν για την αρχή

της. Οι περισσότεροι την τοποθετούν στο 10ο αιώνα με πρώτα έργα της τα ακριτικά δημοτικά τραγούδια. Ο Έσελιγκ όμως τοποθετεί την αρχή της στα 1204, στην εποχή δηλαδή της Φραγκοκρατίας, και ο Βουτιεριδής στα 1453, εξετάζοντας στην εισαγωγή του τους τελευταίους βυζαντινούς χρόνους. Επειδή το όργανο της λογοτεχνίας είναι η γλώσσα και επειδή η νέα ελληνική γλώσσα, όπως είδαμε προωτέρα, παρουσιάζει τους ουσιώδεις χαρακτηριστές της το 10ο αιώνα, δεχόμαστε πως η αρχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας πρέπει να τοποθετηθεί στο δέκατο αιώνα».

Στην εισαγωγή τους οι συντάχτες του αναγνωστικού της Α' Λυκείου τοποθετούνται ως εξής: «Για τις αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας δεν υπάρχει ομοφωνία ανάμεσα στους μελετητές της. Πολλοί θεωρούν τη βυζαντινή και νεοελληνική λογοτεχνία αδιάσπαστο σύνολο. Άλλοι θεωρούν ως τέρμα της βυζαντινής και αφετηρία της νεοελληνικής το 1453. Η διαίρεση όμως αυτή, όσο και αν συμφωνεί με

τη διαίρεση της ιστορίας, είναι αυθαίρετη, γιατί πολύ πριν από το 1453, κατά το 10ο αιώνα, όπως θα δούμε, αρχίζει να διαμορφώνεται η νεοελληνική γλώσσα και ο νεοελληνικός πολιτισμός, που σιγά σιγά διαφοροποιούνται από τη βυζαντινή γλώσσα και το βυζαντινό πολιτισμό».*

Τα σχολικά εγχειρίδια δεν προσφέρονται βέβαια για την έρευνα των προβλημάτων της ιστορίας. Καθώς προορίζονται για τη στοιχειώδη διδασκαλία της ιστορίας, παρουσιάζουν τα αποκρυσταλλώματα των επιστημονικών ερευνών. Παρόλα αυτά η εργασία των συντακτών τους δεν θα έπρεπε να είναι εντελώς μηχανική υποβάλλονται. Αυτά τα αποκρυσταλλώματα θα έπρεπε να υποβάλλονται σε κάποια κριτική. Από τη "Σύντομη ιστορία" του Καλαμαπανού (1950) ως το αναγνωστικό του Λυκείου πέρασε ένα τέταρτο του αιώνα. Τίποτα δεν άλλαξε. Οι έρευνες των ειδικών ερευνητών έμειναν στο ίδιο σημείο. Και η έκθεση των συμπερασμάτων εξακολουθεί να βασανίζεται από μια σειρά διαζευκτικά. Η νεοελληνική πολιτική ιστορία και η ιστορία της λογοτεχνίας αρχίζει ή τον 10ο αιώνα, ή το 1204, ή το 1453, ή το 18ο αιώνα, ή το 1821.

Αυτή η ασυμφωνία ή διαφωνία των αρμόδιων ερευνητών φανερώνει έλλειψη κοινού επιστημονικού κριτηρίου. Αυτός ο τραγέλαφος συμπληρώνεται με όλους εκείνους, που ποτεύουν πως η νεοελληνική πολιτική και λογοτεχνική ιστορία είναι μία και ενιαία. Αρχίζει πριν από τον Όμηρο και φτά-

(*). Στο αναγνωστικό της Γ' Γυμνασίου, που το επιμελήθηκαν οι ίδιοι καθηγητές τοποθετούν τις αρχές της λογοτεχνίας «γύρω στον 9ο αιώνα και κατά τη γνώμη τους τα δημοτικά τραγούδια έχουν τη ρίζα τους στα αρχαία λαϊκά τραγούδια...»

νει ως τις μέρες μας. Γι' αυτούς η νεοελληνική και λογοτεχνική ιστορία δεν χρειάζεται να έχει ιδιαίτερη αφετηρία, αφού είναι μια περίοδος της ενιαίας ιστορίας μας.

Πριν από μερικά χρόνια νέοι επιστήμονες, σπουδαγμένοι στην Ευρώπη, απαντώντας σε δημοσιογραφικές έρευνες διαπίστωναν πως η νεοελληνική πολιτική ιστορία πρέπει να ξαναγραφεί. Όμως το πρωταρχικό πρόβλημά της, το πότε αρχίζει η ιστορία μας, πολιτική και λογοτεχνική, ούτε καν είχε - και δεν έχει ακόμα - πέσει στην αντίληψή τους. Ο επιστημονικός κόσμος έχει διαβρωθεί βαθιά από τις εθνικές σκοπιμότητες, όπως λέγονται, που επιβλήθηκαν εδώ και πολλές δεκαετίες και που σύμφωνα μ' αυτές επικράτησε η άποψη της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων από τους αρχαίους κατοίκους τούτης της χώρας. Ο τρόμος κατέχει τα μυαλά και των ευφυέστερων επιστημόνων μας, όταν είναι αναγκασμένοι να θίξουν αυτό το πρόβλημα. Ο Κ.Θ.Δημαράς στην "ιστορία" του αναγνωρίζει πως «στον τόπο μας, όπου οι λαογραφικές σπουδές διαμορφώθηκαν κάτω ιδίως από την επίδραση της υψηλής εθνικής σκοπιμότητας, με επίκεντρο την ανάγκη ν' αποδειχθεί η άμεση καταγωγή της νεοελληνικής εθνότητας από τον αρχαίο ελληνικό λαό, έχουν συγκεντρωθεί αναρίθμητα παραδείγματα της επιβίωσης των αρχαίων ελληνικών εθίμων, γενικά μέσα στη νεοελληνική λαϊκή ζωή, και ειδικά στοιχείων της αρχαίας λαϊκής μορφολογίας, του τραγουδιού μέσα στα νεοελληνικά δημοτικά τραγούδια». Και ο ίδιος ο Κ.Θ.Δ., κάτω από την επίδραση της εθνικιστικής και συνεπώς ανυπεριστομικής σκοπιμότητας, καταλήγει να δέχεται την αρχαία καταγωγή των νεοελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Για

επιβεβαίωση αυτής της αποδοχής το πρώτο κεφάλαιο της "ιστορίας" του το πιλοφορεί "Οι αρχαίοι ζούν ακόμη".

Παρόλα αυτά, ο Δημαράς προβάλλεται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αστάθειας. Ενώ στην αρχή τοποθετούσε την αφετηρία της λογοτεχνικής μας ιστορίας στον 9ο αιώνα (παραλογές, ακριτικά τραγούδια) στο ανάτυπο από τη Γενική Παγκόσμια Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς, "Νεοελληνική Λογοτεχνία-Διάγραμμα Ιστορίας" δέχεται το 1204 για ξεκίνημα, χωρίς και πάλι να είναι σαφής: «Η άλωση εξ άλλου της Κωνσταντινουπόλεως δεν προκάλεσε σαφή διχοτόμηση εις τα πράγματα της ελληνικής παιδείας. Πολύ προ της πώσεως παρατηρούνται γλωσσικά και πολιτιστικά διαμορφώσεις ανήκουσαι σαφώς εις τον μεταγενέστερον κόσμον, ενώ αφετέρου βαθέως εντός της περιοχής του μετά την Άλωση του Ελληνισμού παρατηρούνται επιβιώσεις καθαρώς βυζαντινού χαρακτήρος». Αναποφασιστικότητα. Επιμένει να αναζητεί τα στηρίγματά του στη γλώσσα και σε πολιτιστικά φαινόμενα. Δεν συμβουλεύεται τις γλωσσικές και πολιτιστικές διαμορφώσεις, για να του φανερώσουν τους κοινωνικούς παράγοντες που τις προκαλούν, του κοινωνικούς νόμους που τις ερμηνεύουν.

Στην ίδια περίπτωση ανήκουν όλοι οι οπαδοί της "συνέχειας" και οι άλλοι - ιδεαλιστές και μαρξιστές - που δέχονται ως αρχή της ιστορίας μας μια από τις χρονιές σταθμούς της βυζαντινής ιστορίας. Έτσι εξηγούνται άλλωστε και η κραυγαλέα διαφωνία τους και οι ανηψώσεις τους. Έχουν άγνοια των νόμων της κοινωνικής ιστορίας.

Ο Λίνος Πολίτης συναρτά τις αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο Βυζάντιο και στη Φραγκοκρατία. Λαβαίνει υπόψη του το πρώτο γραπτό

μνημείο, το έπος του "Βασιλείου Διγενή Ακρίτα". Δεν αρχίζει με αναφορά στο προφορικό απρόσωπο δημοτικό τραγούδι. Το ειδικό κεφάλαιο το τοποθετεί στο 18ο αιώνα όταν ανθίζει το κλέφτικο τραγούδι, αν και δέχεται πως το έπος έπεται των ακριτικών τραγουδιών και διαπιστώνει πως αυτά στάθηκαν η πρώτη ύλη του. Το πρώτο κεφάλαιο της "ιστορίας" το πιλοφορεί "Πρώτη βυζαντινή εποχή (11ος-12ος αιώνας)". Η περίεργη πρωτοτυπία του είναι ότι για το δημοτικό τραγούδι κρίνει πως «ζει την αυτόνομη ζωή του από τις αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας» (ασφαλώς και πιά πριν), χωρίς να δίνει καμιά εξήγηση γι' αυτή την τοποθέτηση του δημοτικού τραγουδιού έξω από την ιστορία της λογοτεχνίας μας.

Περίεργη είναι και η άποψη του Ιταλού νεοελληνιστή Μάριο Βίπι: «Οι αρχές της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας πρέπει να αναζητηθούν στα περιθώρια της επίσημης βυζαντινής παιδείας, σε μια φάση της ιστορίας κατά την οποία ο βυζαντινός πολιτισμός παρουσιάζει σημεία αναζωογόνησης και δημιουργικής έξαρσης... αναζητώντας τις απαρχές της παραγωγής σε δημοτική γλώσσα, αναγκαστικά αποσπούμε από την οργανική της δομή μια δραστηριότητα που είναι εντελώς μερική σε σύγκριση με το σύνολο της επίσημης παιδείας και της καθημερινής συνήθειας. Οποσδήποτε σε ένα ιστορικό δοκίμιο που αναφέρεται στη νεοελληνική λογοτεχνία, είμαστε υποχρεωμένοι να επιμείνουμε ακριβώς σ'αυτή τη δημοτική παραγωγή, όχι μόνο γιατί η λογοτεχνία που αναφέρεται αυτή τη στιγμή έχει σαν εκφραστικό όργανο τη δημοτική, αλλά για έναν επιπλέον λόγο, που αφορά την ίδια την ουσία της διοικητευμένης στη δημοτική παρα-

γωγής. Τα πρόσωπα που συνθέτουν στίχους στην καθημερινή γλώσσα ξεφεύγουν από την πειθαρχία του καθιερωμένου για τη λόγια λογοτεχνία κώδικα... Σ' αυτήν την ομιλουμένη γλώσσα, που αγνοεί τις απαγορεύσεις που αξίωσε ο κάποιου είδους κλασικισμός και δεν φοβάται να παραβεί τους επίσημους κανόνες, ενσαρκώνεται η λακτάρα να εκφραστεί με μεγαλύτερη αμεσότητα και συνέπεια η νέα κοινωνική πραγματικότητα του ελληνισμού του Βυζαντίου. Με τον τρόπο αυτό, στα περιθώρια της κατεστημένης φιλολογικής παιδείας που παραμένει δέσμια του κλασικού μεγαλείου, μορφοποιείται μια λαϊκή εκφραστική εμπειρία συνυφασμένη με τον δεκαπεντασύλλαβο, η οποία μας αποκαλύπτεται περισσότερο γνήσια, ειλικρινής και ρεαλιστική, και επιβιώνει ακόμη και όταν η επίσημη φιλολογία και οι θεσμοί της βυζαντινής κοινωνίας, με το πέρασμα του χρόνου ατονούν και σβήνουν».

Ο Μ. Βίτιν δεν κατορθώνει να ξεχωρίσει δύο λογοτεχνίες εντελώς διαφορετικές, όχι μόνο γιατί έχουν διαφορετικό γλωσσικό όργανο, μα κυρίως γιατί προέρχονται, παράγονται από διαφορετικές κοινωνίες, από διαφορετικούς λαούς, το νεοελληνικό και το βυζαντινό. Όσα γράφει ο Βίτιν για περιθώριο και επιβίωση, σημαίνουν πως του διαφεύγει η ουσία των φαινομένων. Οι δύο λογοτεχνίες απλώς συμπίπτουν σε τόπο και χρόνο, δηλαδή στο Μεσαίωνα και στην Ελλάδα. Και είναι αυταπόδεικτο πως η νεοελληνική επηρεάζει τη βυζαντινή.

Ο άλλοτε καθηγητής της μεσαιωνικής ελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης Εμμ. Κριαράς, δυσκολεύεται να τοποθετήσει την αφετηρία της νεοελληνικής λογοτεχνίας, γιατί τη λογοτεχνία αυτή την

εντάσσει στη βυζαντινή λογοτεχνία. Παράλληλα με τη βυζαντινή (μεσαιωνική), σύμφωνα με τη διατύπωσή του, «έχουμε και έναν άλλον μεσαιώνα, μεσαιώνα "νεοελληνικό", που εκφράζεται με μια νεότερικότερη γλώσσα, δίνει έκφραση σ'ένα νεότερικότερο πολιτισμό, συνιστά την αφετηρία της δημιουργίας του νέου Έλληνα σαν νοοτροπίας. Πότε πρέπει να τοποθετήσουμε την αφετηρία της νοοτροπίας αυτής; Στα χρόνια, νομίζω, της φραγκικής κατάκτησης και της ανάκτησης της πόλης από το Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο. Από δω και πέρα ο Μεσαίωνας συνεχίζεται, αλλά ένας Μεσαίωνας "νεοελληνικός"... Υποφώσκει η Νέα Ελλάδα, αλλά η Νέα αυτή Ελλάδα είναι μεσαιωνική ακόμη, όπως η Γαλλία από το δέκατο αιώνα έως την Αναγέννηση ήταν μεσαιωνική».

Σωστή η διάκριση σε νεοελληνικό μεσαιώνα. Μένει όμως χωρίς σημασία. Με όλες τις λεπτομερείς αναλύσεις και διακρίσεις σε μεσαιώνα βυζαντινό και μεσαιώνα νεοελληνικό, ο Κριαράς τοποθετεί την αφετηρία στα 1204. Αλλά η άλωση της Πόλης από τους Φράγκους αποτελεί τομή στη βυζαντινή ιστορία, ενώ για τη νεοελληνική ιστορία δεν είναι ούτε αρχή, ούτε τομή. Οπωσδήποτε, η μείωση της ισχύος του βυζαντινού κράτους βοηθάει την ανάδυση της νέας Ελλάδας και τη συνειδητοποίηση του νέου Έλληνα, όμως άλλο Βυζάντιο και άλλο νέα Ελλάδα. Είναι μεσαιωνική η νέα Ελλάδα, αλλά όχι βυζαντινή. Είναι νέα εθνότητα που σχηματίζεται στα χρόνια και στο γεωγραφικό χώρο του Βυζαντίου, μέσα σε βυζαντινές εξαρτήσεις, σε συνθήκες υποτέλειας και υποδούλωσης. Εξηγεί ο Κριαράς την τοποθέτηση της αφετηρίας στα 1204: «Είναι φυσικό οι περίοδοι της γραμματολογίας να συνδέονται ως

έναν ορισμένο βαθμό με τις περιόδους της πολιτικής ιστορίας, εφόσον και τα πολιτιστικά φαινόμενα βρίσκονται τις περισσότερες φορές σε στενή σχέση με τα πολιτικά γεγονότα».

Χωρίς αμφιβολία με τα χρονολογημένα πολιτικά γεγονότα συμβαίνει να πιγαίνεις στα χρονολογημένα γραπτά κείμενα. Τα ιπποτικά ποιητικά μυθιστορήματα παρά τη φραγκική επίδρασή τους δεν παύουν να είναι κείμενα νεοελληνικά και ως τέτοια είναι αιώνες μεταγενέστερα από τα ακριπικά δημοτικά τραγούδια. Συνεπώς, για τη χρονολόγηση της αφετηρίας της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν, όσο και αν είναι χρονολογημένα, γραπτά κείμενα: η προτεραιότητα ανήκει στα λαϊκά προφορικά ακριπικά τραγούδια του 9ου και 10ου αιώνα. Τα ακριπικά τραγούδια δεν υπερτερούν σε σημασία μόνο με την παλαιότητά τους, μα ουσιαστικότερα γιατί μας βοηθούν να ψάσουμε αυτό που ο Κριαράς ονόμασε Νέα Ελλάδα, νέο Έλληνα με νέα νοοτροπία, και γιατί όχι και νέα ελληνική συνείδηση. Τα ακριπικά τραγούδια είναι μεσαιωνικά, αλλά νεοελληνικά, και από μια άλλη πλευρά, την κοινωνική. Οι άνθρωποι που τα συνθέτουν ανήκουν σε κοινωνίες Primitif από άποψη οργάνωσης, αφού δίνουν ποίηση προφορική. (*)

Άλλωστε οι λόγιοι που γράφουν τα ιπποτικά μυθιστορήματα παίρνουν τον δεκαπεντασύλλαβο από τη λαϊκή προφορική δημιουργία. Τα ακριπικά

(*) Η μορφή της κοινωνικής οργάνωσης προσδιορίζει το μεσαιωνικό της χαρακτηριστήρα. Φαίνεται παράξενο, αλλά το ότι το κλέφτικο τραγούδι είναι προφορική ποίηση, φανερώνει κοινωνία Primitif που ζει το Μεσαίωνα της μέσα στην εποχή του καπιταλισμού.

τραγούδια είναι μεσαιωνικά, όχι μόνο επειδή δημιουργούνται στο Μεσαίωνα, μα και γιατί ο χαρακτήρας τους είναι μεσαιωνικός.

Το παράδοξο είναι, ότι ζητάμε τις απαρχές της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας, χωρίς να ενδιαφερόμαστε για το λαό που τη δημιουργεί, που πρωτομιλάει τη νεοελληνική γλώσσα, που σ' αυτή τη νέα γλώσσα συνθέτει την δημοική προφορική ποίηση, που φπάνει τον εθνικό δεκαπεντασύλλαβο. Τα ακριπικά τραγούδια δεν θα έπρεπε ν' αφήνουν αδιάφορους και τους ιστορικούς του έθνους. Τα μεσαιωνικά δημοικά τραγούδια και η νεοελληνική γλώσσα, στην οποία είναι συνθεμένα, προσφέρονται σαν τις μόνες μαρτυρίες για την ύπαρξη της νεοελληνικής λαότητας από το 10ο αιώνα, αν όχι από τον 8ο αιώνα. Παρόλο που οι ιστορικοί διαπιστώνουν τη διαμόρφωση της νέας γλώσσας σ' αυτούς τους αιώνες, αντράσκοντας προς την ίδια τη διαπίστωσή τους αναζητούν μεταγενέστερες αφετηρίες. Η αντίφασή τους είναι πολύ κραυγαλέα, όταν παραμερίζουν τα προφορικά δημιουργήματα της νέας λαότητας, για χάρη της λόγιας ποιητικής παραγωγής, που χρησιμοποιεί τη γλώσσα και τη σπικουργία της δημοικής προφορικής ποίησης.

Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Απ. Ε. Βακαλόπουλος, αν είμαι καλά ενημερωμένος, είναι ο μόνος που στην πολύτομη "Ιστορία του νέου Ελληνισμού" (Α' τόμος, Θεσσαλονίκη 1961) αναφέρεται στο ρόλο που παίζουν ή δεν παίζουν στη διαμόρφωση του νέου ελληνισμού και του πολιτισμού του, όταν εισβάλαν και εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα το Μεσαίωνα οι διάφορες βάρβαρες φυλές του βορά. Η αναφορά του αυτή όμως δεν έχει μεγάλη σημασία, γιατί δεν αργεί να

την εξουδετερώσει απαντώντας αμέσως: «οι ελληνικές χώρες της χερσονήσου του Αίμου από τις αρχές του 6ου και ιδίως του 7ου αι. δέχθηκαν αλληπάλληλες επιδρομές και εποικισμούς ξένων φύλων, αλλ' αυτοί δεν πλημμύρισαν όλη την Ελλάδα ούτε και είχαν ως αποτέλεσμα τη διακοπή της ιστορικής συνέχειας». Ανάμεσα στα διάφορα στηρίγματα που επικαλείται είναι η πολύ αμφισβητημένη μελέτη του Στυλ. Π. Κυριακίδη "Αι ιστορικά αρχαία της δημόδους νεοελληνικής ποιήσεως", 1934. Μα για έναν οπαδό της συνέχειας δεν θα 'πρεπε να υπάρχει πρόβλημα αρχών της ιστορίας μας. Είναι δοσμένη η απάντηση. Συνεχίζουμε την αρχαία.

Ο Βακαλόπουλος, ενώ είναι συνεχιστής, γράφει ιστορία του νέου ελληνισμού και ψάχνει για την αφετηρία της. Παρόλο ότι η έρευνά του τον οδηγεί στον 7ο αιώνα και στα ακριτικά τραγούδια, μένει ανικανοποίητος και συνεχίζει την αναζήτηση: «Πραγματικά η επική ποίηση ανταποκρίνεται στην αφύπνιση του νέου ελληνισμού, γιατί βλέπουμε πως τους αγώνες και τις περιπέτειες των πληθυσμών της Μ. Ασίας τους παρακολουθούν με συγκίνηση οι άλλοι Έλληνες της ηπειρωτικής Ελλάδας. Στη μικρή "Νέα ελληνική ιστορία: 1204-1975", Θεσσαλονίκη 1979, σ.10, γράφει: «Οι ιστορικοί της λογοτεχνίας, ξεκινώντας από τα στοιχεία αυτά, τοποθετούν τη γένεση της νεοελληνικής λογοτεχνίας γύρω στο 1000, στην εποχή ακριβώς που η νέα ελληνική γλώσσα - ύστερα από σιγαλή ανέλιξη αιώνων κάτω από την κρούστα του απικισμού - αρχίζει να διαμορφώνεται και να δοκιμάζεται και ως λογοτεχνικό μέσο. Πραγματικά, τα δεδομένα, τα θετικά στοιχεία που βεβαιώνουν τη γένεση του νέου ελληνισμού, υπάρ-

χουν, και αυτά είναι ο λαός, το νεοελληνικό έπος και η νέα ελληνική γλώσσα. Ο ιστορικός όμως των πολιτικών γεγονότων και του πολιτισμού, που επισημαίνει και αυτός τον μεγάλο εκείνο σταθμό γύρω στον 10ο αι. και τον θεωρεί ορόσημο προς τη γένεση του νέου ελληνισμού, ζητεί και άλλα στοιχεία, πιο χαρακτηριστικά, που να δείχνουν το εθνικό ζύγνημα, την αναγέννηση, ή καλύτερα το ξαναβάπτισμα του ελληνικού έθνους μέσα σε μία νέα κολυμβήθρα, που θα του δώσει πίσω το δικό του, το παλιό του εθνικό όνομα, το όνομα Έλληνες που είχε χάσει, το όνομα που είχε τόσο δυσφημιστεί από τους πρώτους χριστιανούς, ώστε να γίνει συνώνυμο του ειδωλολάτρης».

Αν και δεν είναι αλήθεια πως στο σύνολό τους οι ιστορικοί της λογοτεχνίας τοποθετούν τη γένεσή της γύρω στο 10ο αι., αντίθετα οι περισσότεροι δέχονται τη χρονολογία 1204 ως αφετηρία - είναι αρκετά περίεργο ένας ιστορικός του νέου ελληνισμού να προπημά για αρχή της ιστορίας μας μια χρονολογία, επειδή από αυτή τη χρονολογία και μετά χρησιμοποιούν το όνομα Έλλην λογίοι και βασιλείς και αυτό να το θεωρεί πιο σοβαρό στοιχείο από τα στοιχεία που μας δίνουν τα προφορικά τραγούδια του λαού στη νεοελληνική γλώσσα. Ο Βακαλόπουλος με αυτά τα επιχειρήματά του αποτελεί περίπτωση λίγο πολύ ανεξήγητη.

Ο Κορδάτος αρνείται τη συνέχεια, όμως αρχίζει την "Ιστορία της νεότερης Ελλάδας" από το 1453. Τα επιχειρήματά του είναι: ο Παπαρρηγόπουλος έγραψε πεντάτομη "Ιστορία του ελληνικού έθνους", προσπαθώντας να αποδείξει πως από την ομηρική εποχή ως το 1821 υπάρχει ιστορική ενότητα της ελληνικής φυλής. Όπως και άλλοι

αστοί, χωρίζει σε τρεις σταθμούς την ελληνική ιστορία: στον αρχαίο ελληνισμό, το μεσαιωνικό και το νεότερο. Αλλά ο χωρισμός αυτός είναι πλάσμα της φαντασίας. Στην αρχαία εποχή υπήρχαν μόνο Έλληνες και ελληνόγλωσσοι πληθυσμοί. Δεν αποτελούσαν συγκροτημένο έθνος. Αυτό λέει ο Κορδάτος.

Όμως ο Παπαρρηγόπουλος δεν ήταν μαρξιστής και τον όρο έθνος δεν τον χρησιμοποιεί με την έννοια που του δίνει ο Κορδάτος. Αν ο Παπαρρηγόπουλος έγραφε Έλληνες αντί για έθνος, η διαφορά θα μετατοπιζόταν και αλλού. Η εθνικιστική ιστοριογραφία με τα ίδια επιχειρήματα του Κορδάτου υποστηρίζει τη θεωρία της συνέχειας. Οι Έλληνες αφομοίωσαν τους μετανάστες του Μεσαίωνα με τον ανώτερο πολιτισμό τους.

Τις ρίζες του ελληνικού έθνους αναζήτησε και ο Ν. Ζαχαριάδης. Έγραψε: «Το ελληνικό έθνος, απλώνοντας τις ρίζες του στο βυζαντινό μεσαίωνα, πήρε τη βασική του διαμόρφωση κάτω από την κυριαρχία των σουλτάνων». Αυτή ήταν η θέση του Ζαχαριάδη ("Θέσεις για την ιστορία του ΚΚΕ", "Βοήθημα για την ιστορία του ΚΚΕ"). Στην εφαρμογή της η θέση αυτή παίρνει τούτη τη διατύπωση στη "Σύντομη μελέτη της νεοελληνικής ιστορίας" του Γ. Ζεύγου: «Ο Παπαρρηγόπουλος βρίσκει ελληνικό έθνος από τα μυθικά ακόμα χρόνια και τοποθετεί τη γένεση του ελληνισμού στο Βυζάντιο και συγκεκριμένα στην Πελοπόννησο, το 14ο αιώνα, πριν την οθωμανική κατάκτηση».

Με τη συνέχεια και ασυνέχεια καταπάστηκε και ο Πέτρος Ρούσος. Τα δύο βιβλία του, "Ζητήματα της ιστορίας μας - Διαμόρφωση του ελληνικού έθνους" (1955) και "Βοήθημα νέας

ιστορίας της Ελλάδος" (α' έκδ. στις σοσιαλ. χώρες, β' έκδ." Σύγχρονη Εποχή", Αθήνα 1982) αποσκοπούσαν στην ανατροπή της θέσης του Ζαχαριάδη: «Ήταν αισθητό πως το ως τότε παραδεγμένο ιστορικό σχήμα ερχόταν σε σύγκρουση με πλήθος δεδομένα της ιστορίας μας και της μαρξιστικής - λενινιστικής επιστήμης. Η θεωρία του εντελώς νέου λαού στην ιστορία, ολότελα άσχετου με τον αρχαιότερο δεν ανταποκρινόταν στα γεγονότα. Από την ανάγκη να συμμορφωθεί η θεωρία μας με την ιστορική αλήθεια... προέκυψε το δοκίμιο του υποφαινόμενου "Ζητήματα της ιστορίας μας"...».

Κάνοντας την αυτοκριτική του ο συγγραφέας στο επόμενο βιβλίο του, αναγνωρίζει πως και το δοκίμιο εκείνο δεν ήταν απαλλαγμένο από επιδράσεις του παλιού σχήματος, «παρόλο που στρεφόταν ενάντιά του, καθώς και από άλλες ελλείψεις... αλλά η βασική του ιδέα νομίζουμε παραμένει αληθινή, πραγματική».

Η θεωρία του Ζαχαριάδη ανατρεπόταν με την εντελώς αντίθετή της, της συνέχειας. Το δεύτερο βιβλίο είναι πιο συντηρητικό από το πρώτο. Ωστόσο και στα δύο η επιστροφή στη θεωρία της συνέχειας προβάλλεται ανάγλυφα στο χωρισμό της ελληνικής ιστορίας σε περιόδους, όπου η ιστορία της νέας Ελλάδας εντάσσεται στην ενιαία ιστορία. Με την περιοδολόγησή του ο Π. Ρούσος, εκτός που αναιρεί τη θεωρία του εντελώς νέου λαού, ανηφάσκει και με την επιχειρηματολογία του. Ας δούμε την περιοδολόγησή του «...η ενιαία ιστορία της Ελλάδας σωστό θα ήταν να υποδιαιρεθεί στις ακόλουθες ενότητες: Α) Η Ελλάδα κάτω από το κοινοτικό καθεστώς των γενών ως τη διάσπασή του (προϊστορικοί χρόνοι). Β) Η Ελλάδα κάτω από το δουλοκτηπι-

κό καθεστώς που καταλήγει στην κατάρρευση της ελληνικής αρχαιότητας τον 4ο αιώνα της νέας χρονολογίας (διάσπαση του πρωτόγονου κοινοτικού καθεστώτος, εμφάνιση του κράτους, κλασική εποχή, μακεδονική και ελληνιστική εποχή και ρωμαϊκή κυριαρχία. Θα περιλαμβάνει τη διαμόρφωση των αρχαίων φυλών σε λαότητες ή λαότητες των αρχαίων ελλήνων). Γ) Η Ελλάδα κάτω από τον τμηρωτισμό - πρώιμη, ανεπτυγμένη και ύστερη φεουδαρχία, που με τις υποδιαιρέσεις της περιλαμβάνει τη βυζαντινή εποχή, την περίοδο της φραγκοκρατίας και την περίοδο της τουρκοκρατίας ως τις παραμονές της ελληνικής επανάστασης και κλείνει μέσα της τη διαμόρφωση της νεοελληνικής λαότητας του μεσαίωνα. Δ) Η Ελλάδα κάτω από την ανάπτυξη των κεφαλαιοκρατικών στοιχείων που αρχίζει περίπου από τις παραμονές της ελληνικής επανάστασης, παρουσιάζει το σχηματισμό του νεοελληνικού έθνους φτάνοντας ίσως ως την εποχή μας, που εγκαινίασε η Μεγάλη Οκτωβριανή Σοσιαλιστική Επανάσταση. Η νεότερη ιστορία πλάθεται ακόμα με την πάλη του λαού...»

Όταν για πρώτη φορά διατύπωνα τις απόψεις μου για την καταγωγή του δημοτικού τραγουδιού, δεν είχα καθόλου υπόψη μου το βιβλίο του Π. Ρούσου "Ζητήματα της ιστορίας μας". Επίσης δεν είχα υπόψη μου το "Σχέδιο Προγράμματος του ΚΚΕ", που είχε δημοσιευθεί στο περιοδικό "Νέος Κόσμος", 1954, όπου σε μια εισαγωγή θιγόταν το πρόβλημα της καταγωγής των νέων Ελλήνων. Αυτά τα πληροφορήθηκα, όταν ο Δημήτρης Χατζής το Μάιο του 1964 μου έστειλε από την Ουγγαρία τη μελέτη του "Γύρω από τα προβλήματα της συνέχειας", με την οποία είχε πάρει μέρος στη "Συζήτηση

πάνω στο πρόγραμμα (σχέδιο) του ΚΚΕ" (περιοδικό "Νέος Κόσμος", 8/1954). Παρακολουθούσε τα δημοσιεύματά μου τα σχετικά με την καταγωγή του δημοτικού τραγουδιού στο περιοδικό "Οικονομική Έρευνα" και σαν δείγμα της μεγάλης του εκτίμησης μου έστειλε το σπάραγμα του "Νέου Κόσμου" με τη μελέτη του.

Ο Χατζής δεν δεχόταν την αντίληψη που διατυπωνόταν στο Πρόγραμμα, γιατί διαπίστωνε ότι επαναλαμβάνεται η θεωρία της συνέχειας. Με την απάντηση - εικοσασέλιδη - του Δ. Χατζή ασχολήθηκε σοβαρά ο Π. Ρούσος αφιερώνοντας αρκετά κεφάλαια από το βιβλίο του "Ζητήματα της ιστορίας μας". Οι διαφορές απόψεων ανάμεσα στον Π. Ρούσο και το Δ. Χατζή προέρχονταν και από διαφορετική παιδεία. Αυτή η διαφορά δεν βοηθούσε τον πρώτο να εισχωρήσει στην ουσία ορισμένων βασικών επιχειρημάτων του φιλόλογου συζητητή του, αν και ως μαρξιστής έπρεπε κάτι να καταλάβει. Έγραφε ο Δ. Χατζής: «Αν, λοιπόν, ανάμεσα στις δύο λογοτεχνίες, την αρχαία ελληνική και τη νεοελληνική υπήρχε κάποια σχέση αλληλουχίας και διαδοχής, θα 'πρεπε οπωσδήποτε μέσα στη νεοελληνική λογοτεχνία, οσοδήποτε παραλλαγμένα και προσαρμοσμένα στις νέες συνθήκες της ζωής, τις νέες ανάγκες και τις νέες αισθητικές απαιτήσεις, να βρίσκαμε να επιζούν κατά ένα τρόπο τύποι, μορφές, στοιχεία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας. Δεν έχουμε, όπως είπαμε, τέτοια στοιχεία. Αντίθετα έχουμε για την άποψη της ανυπαρξίας της συνέχειας και κάθε σχέσης αλληλουχίας και διαδοχής, δύο αναμφισβήτητα όσο και βαρυσήμαντα στοιχεία: α) Την νέα σκαυργία, την τονική σκαυργία που σημαίνει καταστροφή και εξαφάνιση

κάθε στοιχείου του έμμετρου λόγου, που μπορούσε να επζεί και να κατανοείται. Η νέα σπικουργία, προϋποθέτοντας απαραίτητα και μια επίσης νέα μουσική (οι παλιότεροι μετρικοί, και ας ήταν μεγαλοΐδεάτες, το είχαν σημειώσει, οι επίγονοι του Δημοπικισμού που δεν είναι τάχα μεγαλοΐδεάτες, ισαλαβουτούν και σ' αυτό), σημαίνει μια ολοκληρωτικά νέα, από την αρχή, συγκρότηση μορφικών στοιχείων, χωρίς να είναι δυνατή καμιά επιβίωση στοιχείων του έμμετρου λόγου βασισμένων στην αρχαία προσωδιακή σπικουργία, που ήταν ακατανόητη για από το σύνολο των ελληνοφώνων ανθρώπων». Και συνέχισε: «Αυτό είναι το ένα. Το δεύτερο είναι το γεγονός πως η νεοελληνική λογοτεχνία ακολουθεί τον ίδιο ακριβώς δρόμο όλων των ευρωπαϊκών λαών, ξαναφτιάχνοντας από την αρχή τα είδη του λόγου που τα είχε ήδη φτιάξει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία, και ξαναπερνώντας μαζί με τους νέους αυτούς λαούς τα στάδια της οργανικής εξέλιξης των λογοτεχνικών που τα είχε ήδη περάσει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία: Η νέα ελληνική λογοτεχνία αρχίζει από τα Ακριπικά και όσο κι αν το "έπος", όπως μας παραδίνεται, είναι οικτρά παραμορφωμένο από τη λόγια κακομεταχείριση, ο βασικός πυρήνας του ακριπικού κύκλου, και έτσι όπως είναι διασωμένος, είναι επικός. Ξαναέκουμε δηλαδή στην αρχή της νέας ελληνικής λογοτεχνίας - ... εν πλήρη αγνοία του Ομήρου - το έπος, την ίδια περίοδο που οι γάλλοι, οι γερμανοί, οι νορβηγοί, οι ρώσοι, ή οι άραβες φτιάχνουν το δικό τους. Μα αν εδώ μπορούσε να προβληθεί η αντίρρηση για το έπος πως είναι είδος του λόγου και όχι στάδιο σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αμφισβητηθεί πως η λαϊκή ποίηση,

αυτή είναι μόνο στάδιο στην λογοτεχνική ιστορία ενός λαού και ποτέ είδος. Ο νεοελληνικός λαός, λοιπόν, ξαναπερνάει με το δικό του δημοπικό τραγούδι αυτό το στάδιο που το είχε ήδη περάσει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία, ακριβώς δηλαδή σαν ένας καινούργιος και άσχετος με τον αρχαίο ελληνικό λαό, στην λογοτεχνική του παραγωγή, λαός».

• Η απάντηση του Π. Ρούσου φανερώνει την άγνοια που είχε του θέματος. «Το επείρημα - έγραφε - πως η αλλαγή της ελληνικής σπικουργίας με το πέρασμα από την προσωδιακή στη συλλαβοτονική είναι από τα πιο "αναμφισβήτητα" και "βαρυσήμαντα" στοιχεία υπέρ της ανυπαρξίας της συνέχειας δεν είναι επείρημα σοβαρού μελετητή (...). Σωστό είναι πως έχουμε στο Μεσαίωνα βασικά καινούργιο ελληνικό λαό. Σωστό είναι πως περνάει βασικά - αλλά μόνο βασικά - τον ίδιο δρόμο των άλλων ευρωπαϊκών λαών υπό βασικά όμοιες ή περίπου όμοιες συνθήκες κοινωνικού καθεστώτος. Δεν είναι όμως σωστό πως ξαναφτιάχνει από την αρχή τα ίδια είδη του λόγου που είχε περάσει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία. Δεν είναι σωστό, γιατί είναι σα νάκουμε μια κυκλική επανάληψη της ιστορίας, πράγμα που δε γίνεται στη ζωή».

Η γνώση της μαρξιστικής θεωρίας και ιδιαίτερα της σοβιετικής βιβλιογραφίας δε βοήθησε τον Π. Ρούσο να εκτιμήσει σωστά τα στηρίγματα των απόψεων του συνομιλητή του και τον κατηγορεί ότι βρίσκεται κάτω από την επίδραση του Κρουμπάκερ, πως δεν χρησιμοποιεί δημιουργικά τη μαρξιστική μέθοδο στην ιστορία μας. Την παράληψη αυτή του Δ. Χατζή την αναπληρώνει ο Π. Ρ. με πλήθος δικές του αναφορές στο Μάρξ και στο Λένιν,

πράγμα πολύ συνηθισμένο σε μελετητές της κατηγορίας του, που όμως φανερώνει πως γνωρίζει καλύτερα τους κλασικούς του μαρξισμού από το θέμα της συζήτησης. Και κάτι πολύ χειρότερο σχετικά με τις παραπομπές στους Σοβιετικούς επιστήμονες: τους επαναλαμβάνει άκριτα και εκεί που παρά τον μαρξιστικό τους οπλισμό - και εξ αιτίας αυτού του οπλισμού - κάνουν σοβαρότατα λάθη εις βάρος του Μάρξ και εις βάρος της νοημοσύνης και της ιδεολογίας μας, όπως θα φανεί πιο κάτω.

Στο επίλογο που έχει προσθέσει στο "Βοήθημα νέας ιστορίας της Ελλάδας" (αθηναϊκή έκδοση 1982, "Σύγχρονη Εποχή") διατυπώνει με περισσότερη σαφήνεια τις παλιές του απόψεις, αλλά και τις αναθεωρεί σε καίρια σημεία: «... μέσα από πτώσεις και ανόδους, μέσα από εξοντώσεις, επιμιξίες, επιβιώσεις και αναζωογονήσεις - κοντολογίς μέσα από κοινωνικούς αγώνες, πληθυσμιακές αλλαγές - μίξεις και ιδεολογικά αναζυμώματα διαμορφωνόταν στο Μεσαίωνα μια νέα, σχετική πάντως, κοινότητα ελληνικών πληθυσμών στο πολυεθνικό Βυζάνιο σε ορισμένη εποχή. Πρόκειται για κοινότητα διαφορετική από κείνη του ελληνισμού της αρχαιότητας που είχε παρακμάσει μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση και τις μεγάλες ματαναστεύσεις των "βαρβάρων" που ακολούθησαν. Στην εποχή όμως του Βυζαντίου, όπου παρά τις αλλοιώσεις και μεταλλαγές, το τοπικό ελληνικό στοιχείο κατόρθωσε να αποκτήσει πάλι με ορισμένη έννοια και σε ορισμένη έκταση, πρωτεύουσα θέση, αρχίζει στον πρώιμο Μεσαίωνα και παρατηρείται να διαμορφώνεται περισσότερο γύρω στο 10ο αιώνα μια νέα πληθυσμιακή κοινότητα, όπως εξελίχτηκε μέσα στους αιώνες, αυτό που ονομάστηκε το γένος των Ρωμαίων: Μ'

άλλα λόγια με απομεινάρια των παλαιότερων Ελλήνων ανακωνεύονται ή αφομοιώνονται διάφορες φυλές (όχι με ρατσιστική έννοια) και λαότητες της Μικρασίας, Βλάχοι της Ελλάδας, μεγάλες ομάδες επήλυδων Σλάβων, Αρβανιτών, Φράγκοι και άλλοι. Σαν επιστημονική υπόθεση, σ' αυτό το γένος των Ρωμαίων βλέπουμε να κατασταλάζει στο Μεσαίωνα αυτή η νέα, σχετική κοινότητα λαοτήτων, διαφορετική από την κοινότητα των αρχαίων ελληνικών φυλών. Είναι κατά τη γνώμη μας, η νεοελληνική εθνότητα με ορισμένα κοινά γνωρίσματα και νιοπολαλιές της μεσαιωνικής και σε συνέχεια, της νέας ελληνικής γλώσσας. Είναι δύσκολο να την προσδιορίσεις χωρίς κίνδυνο να πέσεις σε σχηματικότητα. Έχει κοινά στοιχεία, όχι όμως όλα τα γνωρίσματα του σύγχρονου έθνους. Δεν είναι τυχαίο πως ο Μάρξ στα μέσα του 19ου αιώνα μιλώντας για τους βαλκανικούς λαούς και εθνότητες χρησιμοποιεί εναλλακτικά τους χαρακτηρισμούς "ράτσες", "εθνότητες", "έθνη με θρησκευτικό γνώρισμα".

Ο Π. Ρούσος με το να καταφεύγει διαρκώς στο Μαρξ και στους Σοβιετικούς ιστορικούς - που δεν μπορούσαν να τον βοηθήσουν στο σημείο και στο βαθμό που τους επικαλούνταν - δεν κατορθώνει να διαμορφώσει μια δική του προσωπική γνώμη, πέφτει σ' ένα φαύλο κύκλο, του "ναι μεν αλλά", όπου οι σημερινοί Έλληνες είναι νέος λαός αλλά και δεν είναι εντελώς νέος, όπως το δείχνουν τα κείμενά του, που παραθέσαμε παραπάνω. Όταν ο Απ. Ε. Βακαλόπουλος δέχεται συμβατικά το 1204 σαν αφετηρία του νέου ελληνισμού, βρίσκει το θέμα ενδιαφέρον και συζητήσιμο, «γιατί, αλήθεια, από την περίοδο εκείνη εμφανίζονται εκτός από νέα εθνοτικά (δηλαδή της εθνότητας,

όπως τα είπαμε το 1955) και ορισμένα νεότερα εθνικά στοιχεία». Η εξήγηση βρίσκεται στην αναφορά του Μάρξ ("Η Νίκαια έγινε το κέντρο του ελληνικού πατριωτισμού").

Όπως σημειώσαμε και σε άλλο σημείο της μελέτης μας, από το 10ο αιώνα οι λαογράφοι και οι ιστορικοί χρονολογούν τα παλιότερα ακριτικά τραγούδια αλλά και την οριστική διαμόρφωση της νέας γλώσσας. Αυτά τα στοιχεία δεν είναι καθόλου συμβατικά και συνεπώς πρέπει να αναγνωριστούν ως ισχυρότερα από μια συμβακή χρονολογία όχι του νέου ελληνισμού αλλά της βυζαντινής ιστορίας. Ο Π. Ρούσος πλουσιότερος σε στοιχεία θα μπορούσε να έχει εγκυρότερη γνώμη από το Μάρξ, αλλά με το να νομίζει τον εαυτό του υποχρεωμένο να δέχεται άκριτα και τα λάθη του, κλονίζεται και καταλήγει να θεωρεί συζητήσιμο το θέμα της αφετηρίας της νεοελληνικής ιστορίας, όπως τα θέτουν οι οπαδοί της συνέχειας. Αλλά το πράγμα παίρνει σοβαρότερες διαστάσεις με τους Σοβιετικούς ιστορικούς του Ινστιτούτου Γκόρκι, που θα μας απασχολήσει παρακάτω.

Εν πάση περιπτώσει οι ιστορικοί και οι άλλοι μελετητές που ασχολήθηκαν ως τώρα με το θέμα της συνέχειας ή μη, εκτός από ελαχιστότατες εξαιρέσεις, που απαριθμήθηκαν κιάλας, είναι επηρεασμένοι από τις εθνικιστικές σκοπιμότητες που από τον περασμένο αιώνα κυριάρχησαν στην έρευνα, είτε συντάσσονται με την αρχαιοελληνική καταγωγή μας είτε όχι. Στο σύνολό τους σχεδόν ακολουθούν τη μέθοδο, που επιβλήθηκε στην έρευνα από τους εθνικιστές.

Η λαογραφία στην Ελλάδα από τη γέννησή της έταξε στον εαυτό της το καθήκον να αποδείξει, ανασδεικνόντας το νεοελληνικό λαϊκό πολιτισμό, πως

καταγόμαστε κατευθείαν από τους Έλληνες της αρχαιότητας. Σκοπός της λαογραφίας ήταν, τόνιζε - έχει πεθάνει πρόσφατα - η καθηγήτρια της λαογραφίας Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος ήταν να πείσει τον κόσμο για την αδιάσπαστη ενότητα του ελληνικού έθνους από την απώτατη αρχαιότητα ως τα σήμερα. Γι' αυτό και ο Ν. Πολίτης στέκεται πλάι πλάι με τον Κ. Παπαρρηγόπουλο. Και οι δύο τους υπηρετούσαν τον κοινό σκοπό, ο Παπαρρηγόπουλος με την ιστορία κι ο Πολίτης με τη λαογραφία. Ο μαθητής του Πολίτη ο Στίλπων Κυριακίδης - πατέρας της καθηγήτριας - καθηγητής και ακαδημαϊκός, συνέχισε την παράδοση της εξαρτημένης επιστήμης, αλλά με κάποιες τροποποιήσεις. Η απόφαση του Κυριακίδη να μεταβάλει την προοπτική της ελληνικής λαογραφίας δεν είναι αποτέλεσμα τυχαίας επιστημονικής ανακάλυψης ούτε έστω εξαντλητικής έρευνας των δεδομένων - γι' αυτό άλλωστε και την τόλμησε: υπαγορεύτηκε από την ίδια εκείνη ανάγκη που ώθησε και τον Πολίτη στη θέση που πήρε απέναντι στην επιστήμη του. Υπαγορεύτηκε, με άλλα λόγια, από το εθνικό κρέος. Είναι ενδεικτικό ότι πρώτη φορά που διατυπώνει την άποψή του ότι οι αρχές του νεοελληνικού πολιτισμού (και τονίζει "του ιθαγενούς") βρίσκονται στη μεταγενέστερη αρχαιότητα, και μάλιστα στους μακεδονικούς χρόνους, είναι σε μια διάλεξή του το 1926, στον Παρνασσό, "επί τη επετεΐω της Μακεδονικής Εκπαιδευτικής Εταιρείας". Ο τίτλος της διάλεξης: **ο μακεδονικός ελληνισμός και ο νεώτερος**. Η διάλεξη έχει, νομίζω, δύο στόχους: έναν λαογραφικό και έναν εθνικό. Ο πρώτος μπορεί να ορισθεί ως η αποκατάσταση της ιστορικής αλληλουχίας στο απκείμενο της λαογραφίας, δηλαδή η γεφύρωση

του χρονικού κάσματος ανάμεσα στον αρχαίο ελληνικό και το νεοελληνικό πολιτισμό (...). Ο δεύτερος στόχος της διάλεξης, ο εθνικός, είναι νομίζω να αποδειχτεί η ελληνικότητα του μακεδονικού πολιτισμού. Για να τον επιτύχει, ο Κυριακίδης ακολουθεί αντίστροφη κατεύθυνση από τη συνηθισμένη: αντί δηλαδή ν' αναζητήσει την ελληνικότητα των Μακεδόνων πηγαίνοντας προς τα πίσω (στους μύθους λ.χ. και στα άλλα στοιχεία από την απώτατη αρχαιότητα που αποδεικνύουν την ελληνική τους καταγωγή), προημά να διαπιστώσει την εξέλιξη του ίδιου του κλασικού ελληνισμού προ τα εμπρός, προ το μακεδονικό δηλαδή πολιτισμό και κατόπιν τον ελληνιστικό και τον ελληνορωμαϊκό. Με άλλα λόγια, δεν φέρνει τους Μακεδόνες προς τους αρχαίους Έλληνες, αλλά τους Έλληνες προς τους Μακεδόνες. (Α. Κυριακίδου-Νέστορος, Η θεωρία της νεοελληνικής λαογραφίας, 1978, σ.125-126).

Μεταθέτει, λοιπόν, το κέντρο του ελληνικού δυναμισμού ο Κυριακίδης στα χρόνια, που οι Μακεδόνες ξαπλώνουν την κυριαρχία τους στην Ασία. Η ελληνική παρουσία ακτινοβολεί πολιτισμό. Οι βάρβαρες φυλές αφομοιώνονται. Σχηματίζονται συμπαγείς ελληνικοί όγκοι, εκεί όπου άλλοτε δεν υπήρχαν παρά αραιές παράλιες ελληνικές αποικίες. Θράκες και Παίονες και Βιθυνοί και Φρύγες και Παφλαγόνες και Λύκιοι και Κίλικες και Καππαδόκες και άλλοι βάρβαροι πριν εξελληνίζονται "την φωνήν και την ψυχήν". Οι κατακτήσεις αυτές δεν αλλάξαν μόνο τη μορφή της ανατολής μα και τον κλασικό πολιτισμό κάτω από την επίδρασή τους τον διαμόρφωσαν σ' ένα καινούριο σύνολο, το μακεδονικό πολιτισμό, ο οποίος «υπήρξε το μέγα κωνευτήριο της Ανατολής, εν τω

οποίω λαοί και πολιτισμοί εκωνεύθησαν, και εκύθη και εσφυρηλατήθη εξ αυτών ο νεώτερος ελληνικός πολιτισμός».

Μέσα σ' αυτό το κωνευτήριο λαών και πολιτισμών το επιχείρημα για την καθαρότητα του αίματος χάνει τη σημασία του και μαζί μ' αυτό εξασθενούν και το επιχείρημα της εκβαρβάρωσης της ελληνικής γλώσσας και το επιχείρημα της εκβαρβάρωσης του κλασικού πολιτισμού. Η καθαρότητα του αίματος ήταν ένα από τα ισχυρότερα οχυρά της, όπως νόμιζε η εθνικιστική ιστοριογραφία. Ο Κυριακίδης το εγκαταλείπει, όταν βλέπει ότι έρχεται σε αντίθεση με την καινούρια, τη δική του θεωρία της ενότητας ελληνικού και ρωμαϊκού πολιτισμού και της συγχώνευσης τόσων ασιατικών φυλών με διαφορετικό αίμα. Δεν τον εξυπηρετεί πια, αφού επιδιώκει με την ενότητα ελληνικού και ρωμαϊκού πολιτισμού και την επέκτασή της μέσα στο Βυζάντιο να καλύψει το κενό του Μεσαίωνα, γιατί γι' αυτούς τους αιώνες αμφισβητείται η ελληνικότητα, επειδή είναι οι αιώνες των μεταναστεύσεων των λαών, που με την παρέμβασή τους διακόπουν τη συνέχεια. Την διαφοροποίηση της αρχαίας γλώσσας και του κλασικού πολιτισμού δεν τη θεωρεί ως εκβαρβάρωση μα ως εξέλιξη.

Οι εθνικιστές ιστορικοί μας δεν διστάζουν μπροστά σε κανένα εμπόδιο. Δεν αρνούνται τις επιμιξίες με τις τόσες και τόσες πρωτόγονες φυλές της Ασίας και της Ευρώπης: οι αρχαίοι Έλληνες τις αφομοιώνουν όλες χωρίς να πάρουν τίποτα απ' αυτές. Το περίεργο είναι ότι, αντί να υποχωρήσουν κάτω από την πίεση των αμφισβητήσεων σοβαρών επιστημόνων, με το πείσμα τους κατορθώνουν να παρασύρουν προς το μέρος τους και ξένους ελληνι-

στές που δεν φροντίζουν να ελέγξουν την ποιότητα των στηριγμάτων τους. Τέτοια είναι η περίπτωση του Ινστιτούτου Παγκόσμιας Λογοτεχνίας Γκόρκι της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ. Η γνώμη τους είναι διατυπωμένη στην "Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας", ελληνική μετάφραση, έκδοση "Κέδρος", Α' σελ. 3: «Παρά το γεγονός ότι οι κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές στη ζωή του ελληνικού λαού είχαν μερικές φορές επαναστατικό χαρακτήρα, μπορούμε να θεωρούμε, ως ένα βαθμό, όλη την ιστορία της λογοτεχνίας που είναι γραμμένη στην ελληνική γλώσσα, - από την αρχή της πρώτης χιλιετίας π.χ. ως τις μέρες μας - σαν ένα ενιαίο σύνολο». Και συμπληρώνουν στη σελ. 32: «Γι' αυτό η ενότητα της ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας, στη διάρκεια τριών περίπου χιλιετών χρόνων, αποτελεί γεγονός αναμφισβήτητο. Στο γεγονός αυτό ανταποκρίνεται το ότι στα ήθη και στα φοκλόρ των σημερινών Ελλήνων (και σε μερικές περιπτώσεις και στα λαϊκά γλωσσικά ιδιώματα) διακρίνονται αρκετές επιβιώσεις από τις μακρινές εποχές της ιστορίας της Ελλάδας. Σύμφωνα με αυτές τις απόψεις, η ιστορία της ενιαίας ελληνικής λογοτεχνίας χωρίζεται σε πέντε περιόδους: την αρχαία, την μεταβατική (4ο-6ο αιώνα μ.Χ.), τη βυζαντινή, της τουρκικής κατοχής (1453-1829) και της πολιτικής ανεξαρτησίας (από το 1829)».

Το Ινστιτούτο Γκόρκι πιστεύει πως η δύναμη των παραδόσεων που σχηματίστηκαν γύρω από το ρόλο που έπαιξε η αρχαία Ελλάδα στην παγκόσμια ιστορία, έκανε τους Έλληνες να διατηρούν πάντα την ιδέα της ιστορικής ενότητας του λαού τους. Η ιδέα αυτή όχι μόνο δεν έσβησε στην εποχή της ρωμαιοκρατίας και του φεουδαρχισμού,

αν και η κυρίαρχη εκκλησιαστική ιδεολογία υπογράμμισε το χάσμα ανάμεσα στο "χριστιανικό" και "ειδωλολατρικό" πολιτισμό, αλλά έμεινε ολοζώντανη στην ψυχή του λαού και κάτω από τον τουρκικό ζυγό (1453-1829) και μάλιστα έγινε πολύ ξεκάθαρη από την επανάσταση. Ένα τέτοιο επιχείρημα κάθε άλλο παρά έχει γερά στηρίγματα, όπως έδειξαν ειδικές έρευνες (Αλκη Αγγέλου, Πλάτωνος τύχαι, Αθήνα 1963, Νίκου Κ. Ψημμένου, Η ελληνική φιλοσοφία από το 1453 ως το 1821, Εσαγωγή, τόμος Β', εκδόσεις "Γνώση", 1989).

Αυτό πια στην εποχή μας είναι κοινό μυστικό και απορίας άξιο πώς δεν το αντιλήφθηκαν και οι Σοβιετικοί και οι δικοί μας μαρξιστές, που καταπάνονται με αυτά τα θέματα. Και η απορία μεγαλώνει, γιατί από πολλές δεκαετίες τώρα και αυτό το αστικό κίνημα του δημοτικισμού πολέμησε εναντίον των προγονόπληκτων και των αρχαϊστών πάνω στο σημείο αναφοράς των τελευταίων στην ομηρική και κλασική αρχαιότητα. Στη μελέτη της "Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας" της Κυριακίδου-Νέστορος εξηγείται και ιστορικά η γέννηση της λαογραφίας στην Ελλάδα κάτω από την "εθνικής" ανάγκη ν' αποδειχτεί η καταγωγή των νεοελλήνων από τους αρχαίους Έλληνες. «Το αρχαιολογικό ενδιαφέρον - γράφει - της λαογραφίας αναζωπυρώθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα με μια σειρά από Έλληνες λόγιους που καταγίνονταν με τον παραλληλισμό των αρχαίων προς τα νεώτερα ελληνικά ήθη και έθιμα (...). Η συνεργασία τώρα λαογραφίας και κλασικής φιλολογίας γίνεται φυσικά προς όφελος της δεύτερης. Η λαογραφία έχει βοηθητικό ρόλο, και ούτε είναι δυνατόν μέσα απ' αυτή τη σχέση να αυτονομηθεί ως

ιδιαίτερη επιστήμη, εφόσον το ανηκείμενό της, δηλαδή ο σύγχρονος ελληνικός λαός και πολιτισμός του, δεν έχει αξία καθεαυτό, αλλά ενδιαφέρει μονάχα η συνάρτηση με την καταγωγή του, ως επιβίωμα δηλαδή του παρελθόντος».

Έχει περάσει εκατονταετία από τότε που η λαογραφία υποτάσσεται στις...εθνικές ανάγκες και υπηρετεί σκοπούς ανημπιστημονικούς. Και βέβαια έχει δημιουργηθεί ειδική νοοτροπία, η οποία εξακολουθεί να ισχύει στην ερμηνεία και την κριτική των λαογραφικών φαινομένων. Πανεπιστημιακός καθηγητής της λαογραφίας και ακαδημαϊκός γράφει στην εισαγωγή σ' ένα από τα βιβλία του, όπου πραγματεύεται θέματα λαϊκών παραδόσεων και δημοτικών τραγουδιών: «Ένα σημείο, γύρω από το οποίο μέγα μέρος του βιβλίου περιστρέφεται, είναι το αδιαίρετο που παρουσιάζει η ελληνική παράδοση. Ανάμεσα σ' όλους τους αιώνες τις ελληνικής ιστορίας, οι ιστορικοί έχουν ορθώσει λογής χρονολογικούς φραγμούς. Οι ξένοι κλασικοί φιλόλογοι ορίζουν άλλους φραγμούς. Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός ήταν, κατ' αυτούς, ένα μαγικό όνειρο που κράτησε ως τα χρόνια του Λουκιανού και έπειτα έσβησε οριστικά (...). Αυτά νόμιζαν και αυτά πολλοί εξακολουθούν να υποστηρίζουν. Τώρα όμως η συστηματική έρευνα της λατρείας και των εθίμων και των δοξασιών, αποκαλύπτει όχι μόνο ότι πρόκειται για την ίδια ράτσα και ότι συνεχίζουν έως σήμερα να διατηρούνται αρχαιότερες συνήθειες, αλλά και ότι, πράγμα που είναι σπουδαιότατο, συνεχίζεται η ίδια, ο ίδιος εθνικός χαρακτήρας, παρόμοιες αντιδράσεις, ψυχικές, καλλιτεχνικές».

Κλείνοντας την εισαγωγή εκφράζει την ελπίδα πως η λαογραφική έρευνα

θα βρεί το δρόμο του Ν. Πολίτη και τότε θα δημιουργηθεί ένας ειδικός, αυτοδύναμος και ανεξάρτητος κλάδος, που αποστολή του θα έχει τη συστηματική προπαρασκευή των λαογράφων πάνω σε θέματα της κλασικής φιλολογίας και της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Θα τους κάμει έτσι ικανούς, αν μάλιστα θα ευτυχήσουν να έχουν προικισθεί από τη φύση με οξύνοια και φαντασία δημιουργική, να προχωρήσουν σε πρωτότυπη και συνθετική έρευνα της θρησκευόμενης ψυχής του ελληνικού λαού, αδιαίρετης σ' όλη την ιστορική της πορεία από την αυγή των Μινωικών χρόνων έως και σήμερα (Κ. Ρωμαίου, Κοντά στις ρίζες, 1959).

Δύο απόψεις διαμετρικά αντίθετες. Η μια ζητάει τη χειραφέτηση της λαογραφίας από την αρχαιολογία και να πάψει να υπηρετεί αλλότριους σκοπούς, ανημπιστημονικούς. Η άλλη επιμένει να ανάγει τα πάντα στους "προγόνους" από τη μινωική εποχή. Σε τούτη τη δεύτερη στηρίζεται η θεωρία της συνέχειας και αυτηνής τη διαστρέβλωση έχει η ερμηνεία του λαογραφικού υλικού, που συγκεντρώθηκε μέσα σε δύο εκατοντάδες χρόνια για να αποδειχτεί με το ζόρι πως η ιδέα της ενότητας της ενιαίας ελληνικής ιστορίας, της ίδιας ράτσας, έμεινε ολοζώντανη και μέσα στην τουρκοκρατία...

Από τις δύο αυτές τάσεις οι Σοβιετικοί προτίμησαν τη δεύτερη, της αδιάκοπης συνέχειας από τους απώτατους χρόνους της ελληνικής αρχαιότητας, επικαλούμενοι μάλιστα και το φολκλόρ, που κάθε άλλο παρά συνηγορεί με την ενιαία ελληνική ιστορία. Οι οπαδοί της συνέχειας παραβιάζουν βασικούς κοινωνικούς νόμους, όταν βιάζουν το φολκλόρ να στηρίξει τη θεωρία τους. Οι ιστορικοί της νεοελληνικής λογοτεχνίας παρά τις μεταξύ τους

διαφορές στο πρόβλημα της αφετηρίας της, λαβαίνουν σοβαρά υπόψη τους την προφορική δημοτική ποίηση των ακριτικών τραγουδιών, που χρονολογείται από τον 10ο αιώνα, αν όχι και νωρίτερα. Η θεωρητική εξήγηση μπορεί να δοθεί με το νόμο που αναφέρουν στην "Ιστορία" τους οι Σοβιετικοί ιστορικοί του Ινστιτούτου Γκόρκι:

«Η ποιητική δημιουργία κάθε λαού αρχίζει πολύ πριν από την εμφάνιση του γραπτού λόγου του. Αυτή η δημιουργία έχει προφορικό χαρακτήρα και προφορικά επίσης μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Τέτοια είναι όλη η λαϊκή ποίηση της προταξικής κοινωνίας. Με την εμφάνιση της γραφής, που στις περισσότερες περιπτώσεις παρουσιάζεται κιόλας την εποχή που σχηματίζεται η ταξική κοινωνία, η προφορική λαϊκή δημιουργία εξακολουθεί να υπάρχει. Είναι η πρώτη πηγή της γραπτής λογοτεχνίας και από τότε εξακολουθεί να επιδρά πάνω σ' αυτήν, αλλά και να υφίσταται καμιά φορά και η ίδια την αντίστροφη επίδραση (Α', σ.29)».

Αφού τα ακριτικά τραγούδια ανήκουν στην λαϊκή προφορική ποίηση και με τέτοια ποίηση αρχίζει η λογοτεχνία κάθε λαού, εξηγείται γιατί τα ακριτικά τραγούδια ασκούν τέτοια επιβολή πάνω στους ιστορικούς της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ώστε να αναγκάζονται να τοποθετούν κάποιοι απ' αυτούς τις αρχές της στον 10ο αιώνα, έστω και αν δεν έχουν συνειδητοποίηση τους κοινωνικούς λόγους, για τους οποίους το κάνουν.

Αλλά με τούτον το νόμο, τον ειδικό για τη λογοτεχνία, δεν έρχεται σε αντίθεση η ενιαία ελληνική λογοτεχνία από το 1000 π.Χ. ως τα σήμερα, που είναι κι αυτή άποψη του Ινστιτούτου Γκόρκι; Οι Σοβιετικοί ιστορικοί δέχο-

νται πως προφορική είναι όλη η λαϊκή ποίηση της προταξικής κοινωνίας. Άρα για να υπάρχει στο 10ο αι. μ.Χ. προφορική λαϊκή ποίηση πρέπει να υπάρχει και προταξική κοινωνία, που δεν έχει φτάσει στην ανακάλυψη της γραφής ακόμα. Είχαμε λοιπόν στον ελληνικό χώρο αταξική κοινωνία στο 10ο αιώνα; Αυτό τουλάχιστο μαρτυρούν τα ακριτικά τραγούδια. Και η μαρτυρία αυτή είναι απόλυτης αξίας. Αυτό το γεγονός ανατρέπει, νομίζω, όλα τα συμπεράσματα των οπαδών της ενιαίας ελληνικής λογοτεχνίας και της ενότητας της ελληνικής ιστορίας από την προομηρική αρχαιότητα ως τα χρόνια μας.

Μια μαρξιστική αρχή δεν ανατρέπει μια άλλη μαρξιστική αρχή. Ο μαρξισμός διδάσκει πως η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται. Αυτό το ίδιο διατυπωμένο πιο απλά : λαός που πέρασε από ένα κοινωνικό στάδιο δεν ξαναγυρίζει πια ποτέ σ' αυτό. Η ανθρωπότητα δεν ξαναγύρισε στην πρωτόγονη κοινότητα, στην κοινωνία των γενών, όπου την ξεπέρασε. Πώς λοιπόν, αφού ξεπέρασε την προταξική του εποχή η αρχαία Ελλάδα, ξαναγυρίζει σ' αυτή, δυόμισι χιλιάδες χρόνια μετά, στην κοινωνία των ακριτών; Η αρχαία ελληνική λογοτεχνία άρχισε, όπως όλες οι εθνικές λογοτεχνίες του κόσμου, από την προφορική λαϊκή ποίηση - "έτσι γεννήθηκε η ποίηση και στους Έλληνες", βεβαιώνουν οι Σοβιετικοί ιστορικοί - πέρασε ύστερα από το έπος και προχώρησε στην προσωπική ποίηση. Εκεί κλείνει αναμφισβήτητα η ιστορία. Στην Ελλάδα όμως έχουμε πάλι προφορική λαϊκή ποίηση, που δε φτάνει στο λαϊκό έπος, - ο "Βασίλειος Διγενής Ακρίτας" είναι λόγια σύνθεση, βασισμένη και στα δημοτικά ακριτικά τραγούδια - και προσωπική ποίηση. Μπο-

ρεί αυτή η νέα λογοτεχνία να προέρχεται από τον ίδιο λαό των Ελλήνων της αρχαιότητας; Μπορεί η προφορική λαϊκή νεοελληνική ποιητική δημιουργία του 10ου αιώνα να είναι συνέχεια της προσωπικής ποίησης των αρχαίων Ελλήνων;

Θα κλείσουμε το κεφάλαιο με την "περιοδοτόμηση" του Π.Ρούσου.

Δεν εξηγεί πώς έγινε το πέρασμα από τη δουλεία στο φεουδαρχισμό στο ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, το Βυζάντιο. Ο Ενγκελς, μιλώντας για το δυτικό τμήμα, το αποδίδει στην κάθοδο και την κυριαρχία των βαρβάρων, που περνάν το στάδιο της πρωτόγονης κοινότητας. Καμιά επανάσταση των δούλων δεν ήταν δυνατόν να καταλύσει το δουλοκτητικό καθεστώς. Καμιά επανάσταση των δούλων δεν μπόρεσε να το καταλύσει. Ποιά δύναμη το κατέλυσε στον ελληνικό χώρο και γενικά στο δυτικό Βυζάντιο, αν όχι αυτοί οι "ειρηνικοί" βόρειοι μετανάστες, αυτοί που αφομοιώθηκαν γλωσσικά, αυτοί που διατρέχαν, όπως και οι Γερμανοί, το ανώτερο βαρβαρικό στάδιο του πολιτισμού τους και ήταν επίσης οργανωμένοι σε γένη; Το ότι διανύαν αυτό το στάδιο το πληροφορούμαστε από τις βυζαντινές πηγές. Ο Π.Ρούσος δέχεται πως «οι Σλάβοι έφεραν το κοινοτικό τους σύστημα οργάνωσης και τόνωσαν αρκετά την παρακμασμένη αυτοκρατορία». Αλλά χωρίς να καταλύσουν το δουλοκτητικό καθεστώς ήταν αδύνατο να τόνωσουν μια παρακμασμένη αυτοκρατορία. Αυτά τα αναφέρει ο Ρούσος, αλλά τα προσπερνάει, για να προχωρήσει ανεπηρέαστος από τα ίδια τα στοιχεία, που μόλις παραδέχτηκε την εγκυρότητα τους, προς την περιοδοτόμηση της ενιαίας ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας, που δεν είναι παρά

η περιοδοτόμηση των Σοβιετικών ιστορικών του Ινστιτούτου Γκόρκι.

Άδικα κατηγορήσε το Δ.Χατζή ο Π.Ρούσος, γιατί δεν έφυγε πέρα από τις απόψεις της κλασικής αστικής φιλολογικής επιστήμης, πέρα από τον Κρουμπάχερ. Ο επικριτής του Δ.Χατζή δεν κατάλαβε τα κυριότερα επιχειρήματα του συνομιλητή του, που περισσότερο τα έπαιρνε από το Νικόλαο Πολίτη παρά από τον Κρουμπάχερ: η δημοτική ποίηση είναι στάδιο στην ιστορία της λογοτεχνίας ενός λαού και τότε είδος. Ο νεοελληνικός λαός, λοιπόν ξαναπερνάει με το δικό του δημοτικό τραγούδι αυτό το στάδιο που το είχε ήδη περάσει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία, ακριβώς σαν ένας καινούριος λαός. Αυτή η άποψη βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με τη διαπίστωση του Π. Ρούσου πως οι μετανάστριες φυλές του Μεσαίωνα φέρναν μαζί τους στην Ελλάδα το κοινοτικό τους σύστημα οργάνωσης, με το οποίο τόνωσαν την παρακμασμένη αυτοκρατορία. Η προφορική λαϊκή ποίηση είναι εποικοδομημα αυτού του κοινοτικού συστήματος οργάνωσης, δηλαδή της προταξικής κοινωνίας. Δεν πρόκειται λοιπόν για κυκλική επανάληψη της ιστορίας, αλλά για απαρχή νέας λογοτεχνίας και νέας ιστορίας. Ο Μάρξ ήξερε πολύ καλά τι έλεγε, όταν έγραφε στην "Κριτική της πολιτικής οικονομίας" - το αναφέρει ο Π.Ρούσος - : «Είναι ποτέ δυνατό να υπάρξει Αχιλλέας στην εποχή του μαρουτιού; Ή και γενικότερα η Ιλιάδα δίπλα στο τυπογραφικό πιεστήριο;». Όμως κάτι σχετικό θα μπορούσε να ειπωθεί και εδώ, μιλώντας για το δημοτικό τραγούδι: Είναι ποτέ δυνατό στην εποχή της σουλιώτικης φάρας να υπάρξει Αισχύλος; Είναι ποτέ δυνατό το κλέφτικο ανώνυμο προφορικό τραγούδι ν' αποτελεί συνέχεια της προσω-

πικής αρχαίας τραγωδίας;

Όταν ο Δ.Χατζής έγραφε πως η νεοελληνική λογοτεχνία ακολουθεί τον ίδιο δρόμο όλων των ευρωπαϊκών λαών, ξαναφάκνοντας από την αρχή τα είδη του λόγου, που τα είχε φθάσει η αρχαία ελληνική λογοτεχνία, καθόλου δεν εννοούσε πως η νέα ελληνική αποτελούσε συνέχεια της αρχαίας, ώστε να μπορεί ο Π.Ρ. να του αποδώσει ανυπλήψεις για κυκλική επανάληψη της ιστορίας. Ο Δ.Χ. μιλούσε για νέα αρχή άσχετη με τους αρχαίους. Βάζει το νεοελληνικό λαό μαζί με τους σύγχρονους του ευρωπαϊκούς λαούς που φθάνουν τη λογοτεχνία του από τα πρώτα στάδια, όπως έγινε με τους αρχαίους Έλληνες και όλους τους λαούς.

Ο Π.Ρ. του καταλογίζει του Δ. Χατζή μια σειρά αμαρτήματα. Ένα απ' αυτά είναι η όχι σωστή χρήση της μαρξιστικής μεθόδου στην ιστορία μας, η απόσπασή της από τη ζωή και τα προβλήματά της. Η όλη απαρίθμηση των αμαρτημάτων καταλήγει στην αποκάλυψη της πηγής των λαθών του: Αν αντί του Κρουμπάχερ «πρόσεχε πως η υπό συγχρονισμένη και άρπα φιλολογική επιστήμη, η σοβιετική, θεωρεί το πρόβλημα της ελληνικής γραμματείας». Αλλά με τα αποσπάσματα που παραθέτει από την "Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας" της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ, αποκαλύπτει την πηγή των δικών του λαθών: είναι αυτή η "Ιστορία" της σοβιετικής Ακαδημίας, στην έκδοσή της στα ρωσικά του 1946. Από αυτή την "Ιστορία" άντλησε τα επιχειρήματα της συνέχειας, της ενιαίας ιστορίας της ελληνικής λογοτεχνίας.

Ασφαλώς η σοβιετική φιλολογική επιστήμη είναι από τις πιο προχωρημένες στον κόσμο. Αυτό όμως δε σημαίνει πως δεν της ξεφεύγουν λάθη. Ένα από αυτά τα λάθη, τα πολύ σο-

βαρά, είναι ότι προβάλλει την ενιαία ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας. Θύμα αυτής της "Ιστορίας" είναι ο Π.Ρούσος και θύματα επίθεσης με τα επιχειρήματά της του Π.Ρ. ο Δ.Χατζής και άλλοι. Αν ο Π.Ρ. περιόριζε λίγο το θαυμασμό του προς κάθε τι το σοβιετικό και δεν δεχόταν τα πάντα εντελώς άκριτα, θα έβρισκε στην ίδια αυτή "Ιστορία" και άλλα αποσπάσματα με γνώμες εντελώς αντίθετες με τις παραπάνω, θα διαπίστωνε τις ανηψίες και θα δίσταζε να προχωρήσει στην ανατροπή της εμπειρικής άποψης του Ζαχαριάδη, που έλεγε πως «το νεοελληνικό έθνος απλώνοντας τις ρίζες του στο βυζαντινό μεσαίωνα, πήρε τη βασική του διαμόρφωση κάτω από την κυριαρχία των σουλτάνων» και να αναγκάσει το ΚΚΕ να δεχθεί τη θεωρία της ενιαίας ελληνικής ιστορίας, που είναι θεωρία εθνικιστική.

Βέβαια ο Ν.Ζαχαριάδης διατύπωνε μια άποψη ως εμπειρικός κάτω από την επίδραση του κινήματος του δημοκτισμού, που μαχόταν την αρχαιομανία και την αρχαιοπληξία, για να αναγνωριστεί επίσημα η νεοελληνική γλώσσα και ο νεοελληνικός λαϊκός πολιτισμός και αυτή η άποψη είχε ρίζες. Άλλωστε κανείς δεν αρνείται πως το σύγχρονο ελληνικό έθνος αναφαίνεται το Μεσαίωνα με τη συμβολή των βορεινών βαρβαρικών φύλων, που εισδύσαν στον ελληνικό γεωγραφικό χώρο. Οι εθνικιστές αρνούνται αυτή τη συμβολή. Αλλά η λαϊκή προφορική ανώνυμη ποίηση, για να μην πούμε και ολόκληρος ο λαϊκός νεοελληνικός πολιτισμός (γλώσσα, ποίηση, μουσική, χορός, αρχιτεκτονική, υφαντική, ξυλογλυπτική, ζωγραφική κ.λπ.), μαρτυρούν για το αντίθετο. Ο λαϊκός πολιτισμός διαμορφώνεται, όπως και το έθνος, στον πρώιμο Μεσαίωνα.